

Дудченко Оксана Сергіївна – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри права та методики викладання історико-правознавчих дисциплін Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ КОЛЕГІЙ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

Досліджено еволюцію організаційної структури колегій центральних органів виконавчої влади України, виокремлено характерні тенденції, проаналізовано особливості кількісного та персонального складу колегій.

Ключові слова: колегія; колегіальність; єдиноначальність; центральні органи виконавчої влади.

Исследована эволюция организационной структуры коллегий центральных органов исполнительной власти Украины, выделены характерные тенденции, проанализированы особенности количественного и персонального состава коллегий.

Ключевые слова: коллегия; коллегиальность; единоначалие; центральные органы исполнительной власти.

The article examines the evolution of the organizational structure of boards of central executive bodies of Ukraine, singled out distinctive trends, analyzes the characteristics of and the composition of boards.

Keywords: a board; collective leadership; autocracy; the central bodies of the executive power.

Однією з найважливіших проблем розбудови України як демократичної, соціальної, правової держави є побудова ефективної системи органів виконавчої влади. Колегії є постійними консультативно-дорадчими органами й утворюються для погодженого обговорення та вирішення питань, що належать до компетенції відповідних центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) України. Загальні відомості про роботу колегій органів виконавчої влади містяться у працях В. Б. Авер'янова, З. С. Гладуна, В. А. Дерещ, П. П. Захарченка, В. С. Калиновського, А. М. Колодія, В. К. Колпакова,

В. В. Копейчикова, О. Л. Копиленко, О. В. Кузьминця, О. В. Кузьменко, Ю. П. Лебединського, Н. Р. Нижник, С. Г. Серьогіної та ін.

Метою цієї статті є дослідження правових засад формування організаційної структури колегій ЦОВВ України. Завдання дослідження такі: визначити суть поняття "організаційна структура" в юридичній науці; проаналізувати особливості побудови колегій в радянський час; дослідити еволюцію організаційної структури колегій центральних органів виконавчої влади незалежної України та виділити її характерні тенденції.

Досліджуючи питання еволюції організаційної структури колегій органів виконавчої влади, варто зупинитися на визначенні поняття "організаційна структура". У юридичній літературі з цього приводу є різні погляди. Радянські дослідники В. А. Власов, С. С. Студенкін, О. М. Якуба визначали структуру органу управління як сукупність його внутрішніх структурних підрозділів, наділених відповідною компетенцією [1, с. 100; 2, с. 97]. Проте це визначення є неповним, оскільки відображає лише структурні складові органу управління. Український учений В. Б. Авер'янов зазначав, що, аналізуючи структуру органу управління, варто говорити про склад його структурних підрозділів, систему структурних зв'язків, порядок розподілу між структурними підрозділами завдань, повноважень і відповідальності [3, с. 77]. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження Загального положення про колегію центрального органу виконавчої влади та місцевої державної адміністрації" від 2 жовтня 2003 р. № 1569 (Положення 2003 р.), колегії є консультативно-дорадчими органами центральних і місцевих органів виконавчої влади, відповідно, вони мають і свою організаційну структуру. Організаційну структуру колегій органів виконавчої влади можемо визначити за такими самими принципами, що й структуру органу управління загалом. Отже, на наш погляд, організаційну структуру органу управління варто розуміти як сукупність його складових і систему взаємозв'язків між ними.

Організаційна структура колегій органів виконавчої влади в загальних рисах сформувалася в період встановлення більшовицької влади в Україні й згодом принципів змін не зазнавала. Колегія складається з голови колегії (керівник відповідного органу виконавчої влади), секретаря колегії та її членів. Водночас на різних етапах свого становлення колегія відрізнялася кількісним і персональним складом. У цьому дослідженні спробуємо проаналізувати їх еволюцію.

На початковому етапі свого становлення колегії були структурними елементами народних комісаріатів УСРР. Кількісний і персональний склад колегії кожного наркомату визначався окремою постановою РНК УСРР. У першій половині 1920-х рр. кількість учасників колегії була найменшою за весь період її існування. На практиці траплялися випадки, коли колегія складалася з голови колегії,

її секретаря й одного або двох членів. З 1926 р. кількісний склад колегій наркоматів УСРР збільшився, у середньому вона складалася з 5–6 осіб. Так, відповідно до Постанови РНК УСРР “Про структуру й штати Народного комісаріату зовнішньої і внутрішньої торгівлі УСРР” від 11 червня 1926 р. № 277, колегія складалася з наркома, 2 заступників наркома й 5 членів колегії [4]; колегія Народного комісаріату фінансів – з 7 осіб [5]. Крім того, як указано в Кодексі законів про народну освіту УСРР, затвердженому Постановою ВУЦВК від 22 листопада 1922 р., члени колегії НКП затверджувалися РНК УСРР та очолювали окремі відділи наркомату, зокрема Головне управління соціального виховання, Головне управління професійної освіти, Головне управління політичної освіти й Державне видавництво. Крім того, до складу колегії входили також представник Півдбюро ЦУРПС і один представник від Півдбюро ЦК Всербосу [6]. Постанова РНК СРСР і ЦК ВКП(б) “Про утворення колегій при наркоматах СРСР” від 13 березня 1938 р. (Постанова 1938 р.) уперше в єдиному нормативно-правовому акті визначила кількісний і персональний склад колегій наркомату. Наприклад, колегія НКЗС УРСР в 1940 р. складалася з 9 осіб: наркома, 5 його заступників, начальника виробничо-територіального управління НКЗС УРСР, начальника сортового управління НКЗС УРСР і завідувача Київського облземвідділу (обласний земельний відділ) [7, арк. 20]. Надалі нормативно-правові акти радянської України у визначенні структури колегій органів державного управління дотримувалися положень Постанови 1938 р.

Із проголошенням незалежності України в серпні 1991 р. розпочався процес розбудови нової системи органів виконавчої влади. Пошуки найбільш оптимальної моделі державного управління були пов’язані зі змінами, що відбувалися в структурі органів виконавчої влади. Постійні трансформації в 90-х рр. XX ст. в системі ЦОВВ безпосередньо впливали й на діяльність їх консультативно-дорадчих органів. Діяльність колегій ЦОВВ регламентували положення про відповідні органи та положення про їх колегії, у яких і визначено організаційну структуру колегій органів виконавчої влади. Структурно колегія міністерства складалася з міністра (голови колегії), заступників міністра за посадою, а також інших керівних працівників міністерства. Також до складу колегії могли входити керівники інших центральних органів державної виконавчої влади та представники відповідних громадських об’єднань [8, арк. 5]. Така формула визначення складу колегії містилася в положеннях про відповідні міністерства. Отже, основні засади організаційної структури колегій органів виконавчої влади закладено Постановою 1938 р., свідченням чого є відтворення елементів організаційної структури колегій наркоматів (міністерств) УРСР у нормативно-правових актах незалежної України.

На засіданні Кабінету Міністрів (КМ) України (протокол № 7 від 23, 25 квітня 1992 р.) під час обговорення проєктів положень про міністерства України висловлено пропозиції про встановлення кількості членів колегій міністерств не більше ніж 9 осіб [9, арк. 31]. Надалі це враховано під час визначення кількості колегій не лише міністерств, а й державних комітетів. Отже, до складу колегій ЦОВВ, як правило, входило дев'ять осіб. Наприклад, колегії Державного комітету України з використання ядерної енергії [10, арк. 207], Державного комітету України з металургійних ресурсів [10, арк. 228] і Міністерства соціального захисту населення України [11, арк. 187] склалися з 9 осіб. Отже, керуючись пропозиціями, висловленими на засіданні КМ України у квітні 1992 р., колегія ЦОВВ у 1992 р. та в січні 1993 р. складалася переважно з 9 осіб.

Кількісний склад колегій ЦОВВ визначав окремий нормативно-правовий акт Уряду, яким затверджували положення про відповідний ЦОВВ і кількість заступників керівника відповідного органу та членів колегії. Проте траплялися випадки, коли окремим нормативно-правовим актом затверджували або структуру та чисельність працівників відповідного ЦОВВ, або лише склад колегії. Наприклад, відповідно до Постанови КМ України "Про структуру і штатну чисельність Міністерства сільського господарства України" в Міністерстві утворювали колегію з 15 осіб [12, арк. 17]. Збільшення кількості членів колегії в Міністерстві було зумовлено кількома причинами. Так, у Міністерстві невирішеними були питання державного регулювання роботи переробних галузей, надходжень м'ясної й молочної продукції, методичного забезпечення керівництва сільськогосподарськими вузлами та науково-дослідними установами, координації виробництва комбікормів, водогосподарського будівництва, оскільки ці та деякі інші функції було передано Міністерству без збільшення штатної чисельності. Багатогалузевий характер агропромислового виробництва потребував розширення складу колегії та введення додаткової посади заступника міністра з питань технічної політики [12, арк. 23].

Із 1993 р. кількісний склад колегій ЦОВВ України став різнитись. Наприклад, до складу колегії Міністерства економіки України входило 19 осіб [13, арк. 242], колегії Міністерства фінансів України – 15 осіб [14, арк. 164], колегії Міністерства закордонних справ України – 13 осіб [12, арк. 172], колегії Міністерства у справах будівництва й архітектури України, Міністерства сільського господарства і продовольства України, Міністерства промисловості України, Міністерства статистики України – 11 осіб [15, арк. 230; 16, арк. 112; 17, арк. 23; 18, арк. 183], колегії Державного комітету України по харчовій промисловості та колегії Державного комітету України по хлібопродуктах – 9 осіб [16, арк. 42; 19, арк. 1].

Отже, з лютого 1993 р. намітилася тенденція до збільшення кількості членів колегії ЦОВВ України, що спостерігалось і в другій половині 1990-х рр. Конституція України 1996 р. проголосила Україну суверенною, незалежною, демократичною, соціальною і правовою державою. Таким чином, гостро постало питання побудови роботи колегій органів виконавчої влади на нових принципах, наповнення їх діяльності новим змістом. Відповідно до Постанови КМ України "Про кількість членів колегії центральних органів виконавчої влади" від 16 листопада 2002 р. № 1773, з метою забезпечення представництва народних депутатів України у складі колегій ЦОВВ, КМ України дозволив ЦОВВ, за винятком Міністерства оборони та Міністерства закордонних справ, мати колегії в кількості не більш як 25 осіб [20]. Отже, після прийняття зазначеної постанови спостерігалась тенденція до поступового збільшення кількісного складу колегій органів виконавчої влади. Це свідчить про розвиток свободи слова, демократії та відкритості у прийнятті рішень органами виконавчої влади України.

Відповідно до Указу Президента України "Про затвердження Загального положення про галузеве міністерство, інший центральний орган державної виконавчої влади України та Загального положення про функціональне міністерство, інший центральний орган державної виконавчої влади України" від 20 березня 1995 р. № 241/95, колегія міністерства складалася з міністра (керівника), заступників міністра (керівника) за посадою, а також інших керівних працівників міністерства [21]. До складу колегії також могли входити керівники інших центральних органів державної виконавчої влади. Указ Президента України "Про затвердження Загального положення про міністерство, інший центральний орган державної виконавчої влади України" від 12 березня 1996 р. № 179/96 розширив перелік осіб, які могли входити до складу колегії міністерства. Зокрема, крім вищевказаних осіб, до складу колегії могли входити керівники підприємств, установ і організацій, що належали до сфери управління міністерства [22].

Персональний склад колегій ЦОВВ затверджував КМ України за поданням керівника ЦОВВ. Як і в радянські часи, членів колегії затверджував КМ України (правонаступник РМ УРСР). Варто зазначити, що до 1967 р. членів колегії затверджувала РМ УРСР за поданням відповідного міністра. Після прийняття Загального положення про міністерства СРСР 1967 р. склад колегій міністерств СРСР затверджувала РМ СРСР без відповідного подання міністра. При цьому, на думку радянського вченого І. Л. Давітнідзе, ще до прийняття Загального положення про міністерства СРСР 1967 р. факт подання міністром складу колегії міністерства на затвердження РМ "не зв'язував руки" останній, оскільки на практиці траплялися випадки виключення зі складу колегії, поданого міністром, окремих кандидатур і затвердження інших [23, с. 61].

У незалежній Україні в деяких положеннях про відповідні міністерства й інші ЦОВВ було лише зазначено, що КМ України затверджує членів колегії. При цьому на практиці їх затверджували за поданням відповідного керівника ЦОВВ. Така процедура затвердження складу колегії формувала певну залежність членів колегії від керівника відповідного ЦОВВ. Випадки виключення КМ України зі списку, поданого керівником відповідного ЦОВВ, кандидатур у члени колегії на практиці траплялися досить рідко. Це питання залишається дискусійним ще з 1960-х рр. Так, радянський учений В. І. Єршов зазначав, що "першопочатковий акт затвердження складу колегії міністерства за одноосібним поданням міністра є неминучим" [24, с. 18].

Персональний склад колегій ЦОВВ визначає Положення 2003 р. Зокрема, до складу колегії центрального органу виконавчої влади входять: керівник ЦОВВ (голова колегії), перший заступник та заступники керівника (за посадою), керівники урядових органів державного управління, що діють у складі ЦОВВ, інші керівні працівники зазначеного органу. У разі потреби, до складу колегії можуть входити керівники інших ЦОВВ, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління ЦОВВ, керівники його територіальних органів, народні депутати України, представники інших органів державної влади (за згодою). У випадках, передбачених положеннями про відповідні центральні органи виконавчої влади, до складу колегії можуть входити представники громадських організацій, творчих спілок, підприємств, наукових установ, інших організацій. Відповідно до Указу Президента України "Про колегію міністерства та іншого центрального органу виконавчої влади" від 31 грудня 2005 р. № 1902/2005 (Указ 2005 р.), крім зазначених осіб, до складу колегії ЦОВВ можуть входити керівники окремих об'єктів державної власності, що перебувають в управлінні міністерства, іншого ЦОВВ, а також представники відповідних комітетів Верховної Ради України за згодою, органів державної влади, науковці й інші особи. Поняття "інші особи" не роз'яснено, що на практиці дає можливість керівнику відповідного органу включати до складу колегії й будь-яких інших осіб, окрім тих, які визначені Положенням 2003 р. та зазначені Указом 2005 р.

Положення про відповідні ЦОВВ конкретизують пункт про склад колегії. Так, згідно з п. 11 Положення про Міністерство економіки України, затвердженого Постановою КМ України від 26 травня 2007 р. № 777, до складу колегії входять міністр (голова колегії), заступники міністра, керівники ЦОВВ, діяльність яких спрямовує і координує КМ України через міністра, інші керівні працівники міністерства, керівники служб, інспекцій та агентств, а також підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління міністерства [25].

Кількісний склад колегій ЦОВВ України визначається відповідними положеннями про колегію окремого ЦОВВ. Але зазначені положення неоднозначно вирішують це питання. У деяких із них міститься вказівка, що міністерство може мати колегію в складі визначеної кількості осіб, однак мінімально можлива кількість членів колегії не визначається. Відповідно до Положення про колегію Міністерства оборони України, затвердженого Указом Президента України 11 червня 2002 р. № 533/2002, кількісний склад колегії не може перевищувати 21 особу [26]. В інших положеннях визначено мінімальну та максимальну кількість членів колегії. Наприклад, згідно з Положенням про колегію Міністерства промислової політики України, затвердженим наказом Міністерства промислової політики "Про колегію Міністерства промислової політики України" від 30 червня 2006 р. № 237, кількісний склад колегії визначає міністр у межах 11–25 осіб [27]. На практиці колегії створюють переважно в максимальній кількості, вказаній у Положенні про склад колегії відповідного органу. Склад колегій міністерств різниться. Так, до складу колегії Міністерства юстиції в 2003 р. входило 15 осіб, Міністерства фінансів – 17, Міністерства аграрної політики – 18, а Міністерства освіти і науки – 25 [28, с. 393]. Отже, критерії визначення кількісного складу колегій у законодавстві України не передбачені. На практиці це питання вирішує безпосередньо керівник відповідного ЦОВВ України.

Таким чином, у Положенні 2003 р., положеннях про відповідні ЦОВВ і їх колегії вказано, що до складу колегії входять керівник (голова колегії), його заступники за посадою й інші керівні працівники відповідного органу. Проте не пояснено, яких саме працівників мають на увазі. На практиці до керівних працівників центрального органу виконавчої влади належать начальники головних управлінь, департаментів і відділів. Варто зазначити, що в колегію входять не всі зазначені особи, це питання вирішує безпосередньо керівник відповідного ЦОВВ.

У науковій літературі висловлюють думку про те, що членів колегії, які не є працівниками відповідного міністерства, варто було б звільняти від основних службових обов'язків чи виробничих обов'язків зі збереженням заробітної плати чи середнього заробітку за місцем роботи [23, с. 70]. Проте вирішення цього питання, навпаки, більше ускладнить ситуацію. Суттєвим недоліком участі представників інших органів виконавчої влади, громадських організацій у засіданнях колегій органів виконавчої влади України є відсутність звітності про роботу в засіданні колегії перед своїми організаціями. На цю проблему звертали увагу ще радянські вчені. Так, радянська дослідниця Ц. А. Ямпольська зазначала, що така звітність забезпечила б не тільки контроль громадської організації за роботою її представника в колегії, а й ефективну допомогу колегії з боку

громадської організації [29, с. 22–23]. На нашу думку, це забезпечило б не тільки контроль з боку відповідних організацій за участю їх представників у засіданні колегії, а й підвищило б якість підготовки до засідання колегії й ефективність роботи в ній.

Строк повноважень (членства) членів колегій органів виконавчої влади в законодавстві України не визначено. Як правило, припиняють свої повноваження члени колегії, у зв'язку зі звільненням їх з основної посади або призначенням нового керівника відповідного органу виконавчої влади. Проте на практиці трапляються випадки виключення членів колегії, у зв'язку із систематичним невиконанням їх обов'язків. Деякі положення про відповідні ЦОБВ визначають, що членів колегії звільняє керівник зазначеного органу. Для прикладу можемо назвати Положення про Міністерство економіки України, затверджене постановою КМ України від 26 травня 2007 р. № 777. Водночас в інших положеннях у пункті, що регламентує діяльність колегій, це питання не уточнено.

Незалежність членів колегії (а отже, і колегії загалом) від міністра (іншого керівника ЦОБВ) формальна, оскільки більшість членів колегії є працівниками апарату міністерства (іншого органу виконавчої влади) і за посадами підпорядковані міністру (керівнику іншого органу виконавчої влади). Членство в колегії для них є додатковою до їх основної посади функцією, яку вони виконують на громадських засадах. На нашу думку, це питання потребує подальшого законодавчого врегулювання.

За рішенням голови на засідання колегії можна запрошувати окремих керівників, фахівців, експертів, які не входять до її складу, для участі в розробленні відповідних рекомендацій та експертизи запропонованих членами колегії проектів рішень. Зокрема, у Міністерстві освіти і науки України кількість запрошених на засідання колегії в останні роки сягає понад 300 осіб. За рішенням голови обласної державної адміністрації на засідання колегії можуть запрошувати голів райдержадміністрацій, міських голів або їх заступників, керівників структурних підрозділів облдержадміністрації, обласних управлінь та організацій, господарських керівників, представників органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, засобів масової інформації. На засідання колегії районної державної адміністрації запрошують окремих керівників, фахівців, експертів, які не входять до її складу, для участі в розробленні відповідних рекомендацій та експертизи запропонованих членами колегії проектів розпоряджень. Особливо велика кількість запрошених осіб присутня на підсумкових засіданнях колегії. Це свідчить про розвиток демократизму під час обговорення та прийняття рішення колегії. Водночас надмірна кількість учасників може звести їх участь у засіданні колегії до формальності, і, таким чином, рішення колегії може бути прийнято необ'єктивно, з порушенням норм чинного

законодавства. Правовий статус осіб, запрошених на засідання колегії, законодавством не визначено. У положеннях про відповідні ЦОВВ та їх колегії лише зазначено, що осіб, запрошених на засідання колегії, реєструють, вони беруть участь у вирішенні окремих питань, на обговорення яких їх запрошено. Під час обговорення інших питань порядку денного засідання колегії вони можуть бути присутні лише з дозволу голови колегії. На нашу думку, варто було б закріпити положення про обов'язкову звітність запрошених на засідання колегії перед своєю установою, організацією про їх участь у засіданні колегії.

Для організаційного забезпечення діяльності колегії, як правило, у центральному апараті органу виконавчої влади утворюють робочий орган колегії – секретаріат колегії. Наприклад, відповідно до наказу Державної судової адміністрації (ДСА) “Про колегію Державної судової адміністрації України” від 13 лютого 2006 р. № 12 зі змінами від 3 травня 2006 р. та 22 січня 2007 р. (накази № 41 та № 7), секретаріат колегії ДСА України очолює секретар колегії, до його складу входять не менше ніж 2 особи. Згідно із наказом ДСА України “Про утворення секретаріату колегії Державної судової адміністрації України” від 9 вересня 2004 р. № 152/04, обов'язки секретаря колегії ДСА виконував начальник відділу забезпечення взаємодії з Верховною Радою України, КМ України та координації законотворчої роботи. До складу секретаріату колегії ДСА входили: головний спеціаліст відділу забезпечення взаємодії з Верховною Радою України, КМ України та координації законотворчої роботи; головний спеціаліст управління документального забезпечення й контролю за виконанням [30].

Колегія міністерства у своїй структурі має посаду відповідального секретаря колегії, який не є членом колегії. До його обов'язків належить організаційно-технічна підготовка засідання колегії. Зокрема, секретар колегії надсилає матеріали та результати розгляду на галузевих колегіях членам колегії, а також, за вказівкою голови колегії, іншим посадовим особам. Заступники міністра, начальники департаментів, управлінь і відділів, яким доручено підготовку матеріалів на засідання колегії, та секретар колегії несуть персональну відповідальність за своєчасність і якість їх підготовки.

До функціональних обов'язків голови колегії органу виконавчої влади належать: погодження проекту порядку денного засідання колегії та списку запрошених осіб на її засідання; ведення засідання колегії. Крім того, голова колегії може виступати з доповіддю з певного питання, брати участь в обговоренні пунктів порядку денного засідання колегії, вирішувати питання про присутність представників засобів масової інформації на засіданні колегії. Він має право прийняття, на відміну від решти членів колегії, у разі рівності голосів під час голосування, остаточного рішення колегії. Законодавством

України передбачено особисту участь членів колегії в її засіданнях. Якщо член колегії з певних причин не може бути присутнім на засіданні, він має право попередньо подати голові відповідні пропозиції в письмовій формі. Обов'язковою процедурою перед початком засідання колегії є реєстрація членів колегії, які беруть участь у її засіданні. Члени колегії й особи, запрошені для участі в розгляді окремих питань, беруть участь у їх обговоренні, уносять пропозиції, дають необхідні пояснення.

Положення 2003 р. регламентує відносини між головою й іншими членами колегії. У разі виникнення розбіжностей між головою та іншими членами колегії під час прийняття рішення, керівник ЦОВВ, голова місцевої держадміністрації реалізує своє рішення, доповідаючи за потреби про розбіжності, що виникли, керівництву КМ України. Члени колегії також можуть повідомити свою думку керівництву КМ України. Інформування здійснюється, відповідно до розподілу функціональних повноважень між Прем'єр-міністром України, Першим віце-прем'єр-міністром та віце-прем'єр-міністрами України.

Отже, дослідивши правові засади формування організаційної структури колегій органів виконавчої влади України, можемо констатувати, що в підзаконних нормативно-правових актах визначено основні елементи організаційної структури колегій. Водночас, з метою вдосконалення діяльності колегії та підвищення її результативності, доцільно внести зміни до нормативно-правових актів, що регламентують діяльність колегій, а саме: перерозподілити функціональні обов'язки працівників відповідного органу та ввести 2–3 посади штатних членів колегії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власов В. А. Советское административное право : [учеб. для юрид. ин-тов и фак.] / В. А. Власов, С. С. Студенкин. – М. : Госюриздат, 1959. – 535 с.
2. Якуба О. М. Советское административное право. Общая часть : [учеб. для юрид. ин-тов и фак.] / Ольга Мироновна Якуба. – К. : Вища шк., 1975. – 231 с.
3. Аверьянов В. Б. Функции и организационная структура органа государственного управления / Вадим Борисович Аверьянов. – К. : Наук. думка, 1979. – 150 с.
4. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1926 р. 1926. – 7 серп. – Ч. 40–41. – С. 644.
5. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1926 р. 1926. – 9 берез. – Ч. 10–11. – С. 139.
6. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – 1922 р. – 19 груд. – Ч. 49. – С. 849–927.
7. Центральний державний архів вищих органів виконавчої влади України (ЦДАВО України), ф. 27, оп. 17, спр. 1, 88 арк.

8. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 15, спр. 2623, 216 арк.
9. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 15, спр. 2675, 141 арк.
10. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 15, спр. 3095, 247 арк.
11. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 15, спр. 3098, 233 арк.
12. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 15, спр. 3101, 270 арк.
13. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 15, спр. 3103, 260 арк.
14. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 15, спр. 3102, 269 арк.
15. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 15, спр. 3099, 253 арк.
16. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 15, спр. 2624, 265 арк.
17. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 15, спр. 3096, 345 арк.
18. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 15, спр. 3106, 348 арк.
19. ЦДАВО України, ф. 2, оп. 15, спр. 2626, 268 арк.
20. Про кількість членів колегії центральних органів виконавчої влади :
Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листоп. 2002 р. № 1773 //
Офіційний вісник України. – 2002. – № 47. – Ст. 2156.
21. Про затвердження Загального положення про галузеве
міністерство, інший центральний орган державної виконавчої влади України
та Загального положення про функціональне міністерство, інший центральний
орган державної виконавчої влади України : Указ Президента України від
20 берез. 1995 р. № 241/95 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://zakon.rada.gov.ua>.
22. Про затвердження Загального положення про міністерство, інший
центральний орган державної виконавчої влади України : Указ Президента
України від 12 берез. 1996 р. № 179/96 // Урядовий кур'єр. – 1996. – 28
берез.
23. Давитнидзе И. Л. Коллегии министерств (правовое положение и
организация работы) / Давитнидзе И. Л. – М. : Юрид. лит., 1972. – 152 с.
24. Ершов В. И. К вопросу о правовом регулировании деятельности
министерств / В. И. Ершов // Советское государство и право. – 1967. –
№ 3. – С. 18–31.
25. Про затвердження Положення про Міністерство економіки
України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 трав. 2007 р. № 777
// Офіційний вісник України. – 2007. – № 39. – Ст. 1563.
26. Положення про колегію Міністерства оборони України : Указ
Президента України від 11 черв. 2002 р. № 533/2002 // Офіційний вісник
України. – 2002. – № 24. – Т. 1. – Ст. 1153.
27. Про колегію Міністерства промислової політики України : наказ
Міністерства промислової політики України від 30 черв. 2006 р. № 237
[Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://uazakon.com/document/part16/idx16696.htm>.
28. Журавський В. С. Державне будівництво та місцеве самоврядування
в Україні: [підруч. для студ. вищих навч. закл.] / Журавський В. С.,
Серьогін В. О., Яриш О. Н. – К. : Вид. дім "Ін Юре", 2003. – 672 с.
29. Ямпольская Ц. А. Взаимодействие общественных организаций и
государства при формировании их органов / Ц. А. Ямпольская // Советское
государство и право. – 1970. – № 12. – С. 22–23.
30. Про колегію Державної судової адміністрації України : наказ
Державної судової адміністрації України від 13 лют. 2006 р. № 12
[Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SA06008.html.